

szemle

Minden nagy vagyon mögött bűn rejtőzik?

JOHN KAMPFNER: *GAZDAGOK. A PÉNZ, A SIKER ÉS A HATALOM 2000 ÉVES TÖRTÉNETE*

Ki ne ismerné a recenzió címében szereplő Balzac-idézetet, amelyet a 19. században alkotó író feltétlenül igaznak tartott. Joggal merülhet fel azonban a kérdés, hogy érvényes volt-e mindez szélesebb időhorizonton, mintegy kétezer év távlatában is. Talán erre – és sok egyéb más kérdésre – is választ kaphatunk John Kampfner 2016-ban a Partvonal gondozásában, Kállai Tibor és Marton Tamás fordításában magyar nyelven megjelent könyvéből, melynek címe: *Gazdagok – A pénz, a siker és a hatalom 2000 éves története* (The rich: from slaves to super-yachts: a 2,000 years history).

A szerző amellet, hogy a Creative Industries Federation főigazgatója, író, kommentátor és recenzens, de egyben az Egyesült Királyság egyik legnevesebb történész szakírója is. 2015 szeptemberében az Evening Standard Progress kutatása szerint az 1000 legbefolyásosabb londoni közé tartozott. Íróként olyan időszzerű munkákat jegyez, mint: *Inside Yeltsin's Russia: Corruption, Conflict, Capitalism* (1994), *Blair's Wars* (2003), *Freedom For Sale: How We Made Money And Lost Our Liberty* (2009).

Ahogy a korábbi könyvei, úgy a legújabb munkája is nagy érdeklődésre tarthat számot, már csak a választott téma miatt is. Az 1970-es évektől kezdődő pénzügyi liberalizáció miatt ugyanis korábban sohasem látott mértékben növekedett a vagyoni koncentráció, és a figyelmünk óhatatlanul is a szupergazdagok irányába fordult. Kampfner pedig már a bevezetőben felhívja a figyelmünket arra, hogy az „amerikai Kongresszusi Költségvetési Iroda szerint az 1979 és 2007 közé eső időszakban az amerikai jövedelmek mindösszesen, az adót és az inflációt is beszámítva, 62 százalékkal nőttek. A népesség »alsó« 20 százaléka azonban csak 18 százalékat kapott ebből a növekedésből. A »felső« 20 százalék esetében 65 százalék volt a növekedés, a csúcson lévő 1 százalék jövedelme pedig 275 százalékkal ugrott meg. Három évtizeddel ezelőtt egy amerikai cégvezető átlagosan 42-szer többet keresett, mint egy munkás. A harmadik évezred első évtizedében ez az arány 380:1 lett. A jövedelemmel rendelkezők legendás top 1 százaléka pedig ma az USA vagyonának 40 százalékaival rendelkezik. A csúcson lévő 300 ezer amerikai majdnem akkora vagyont halmozott föl, mint az alsó 150 millió.” (26–27.) Mindez páratlan mértékű vagyoni koncentrációra, illetve annak erősödésére utal.

Joseph Stiglitz a 2012-ben megjelent *The Price of Inequality* című könyvében is ugyanerre a jelenségre mutat rá, és leszögezi, hogy az Amerikai Egyesült Államok már korántsem a lehetőségek hazája. Szerinte az egész rendszer a gazdagokat tá-

mogatja a kevésbé tehetősek rovására. A legnagyobb port felkavaró munka ebben a témában viszont Thomas Piketty könyve, amely magyar nyelven 2015-ben jelent meg *A tőke a 21. században* címmel (Kossuth Kiadó). A szerző majdnem három évszázadra és több mint húsz országra kiterjedő elemzést végez, miközben teljesen új alapokra helyezi a kapitalizmus dinamikájának megértését: a fókuszba a gazdasági növekedés és a tőke megtérülésének ellentmondását állítja. A legfontosabb következtetése az, hogy a gazdaságot majd lassú növekedés, a társadalmat pedig kirívó jövedelmi egyenlőtlenségek jellemzik, és hamarosan visszatér az oligarchák kora. Többen is keresik, kutatják tehát a gazdagság okát, annak társadalmi és gazdasági következményeit, és a társadalom kevésbé tehető része – sok esetben talán önkéntelenül is – utánozni próbálja fogyasztási szokásaikat. Nem is érkezhettek volna tehát ennél aktuálisabb időpontban a *Gazdagok* című könyv.

Amíg Stiglitz és Piketty munkája az utóbbi három évszázad vagyoni koncentrációjának trendjeit tekinti át, addig Kampfner arra vállalkozik, hogy kétezer év leggazdagabbjainak hiteles portréját és élettörténetét, valamint meggazdagodásuk folyamatát tárja elénk. (Kampfner ugyanakkor emlékeztet: a könyv nem számszerűsített rangsor a múlttól vagy a jelenről. Az említett személyek közül sokan nem feltétlenül tartoztak koruk leggazdagabbjai közé.) Marcus Licinius Crassus, Alain le Roux, Musza mansza, Cosimo de' Medici, Francisco Pizarro, XIV. Lajos és Ehnaton, Jan Pieterszoon Coen, Robert Clive, a Krupp család, Andrew Carnegie, Mobutu Sese Seko, az olajsejkek, az orosz oligarchák, a Szilícium-völgy műszaki tehetségei és bankárok, tőzsdeguruk, befektetési spekulánsok bemutatásával arra irányítja a figyelmünket, hogy egészen sokszínű a gazdagság felé vezető út. Rámutat ugyanis arra, hogy nem mindig érvényesültek korábban sem a társadalmak meritokratikus értékei és a társadalmi igazságosság. Balzacnak tehát nagyrészt igaza volt.

A szerző számos további kérdést is feltesz a könyvében. Hogyan tudtak ennyire sikeresek lenni ezek az emberek? Miért megy nekik minden olyan jól? Úgyesebbek, okosabbak, elszántabbak, vagy egyszerűen csak szerencsésebbek a többiekénél? Vajon a gazdagok mai generációja különbözik bármiben is a korábbiaktól? Felmerül továbbá az is, hogy a harmadik évezred második évtizedének egészen különleges, megosztó, egyenlőtlenségekkel és igazságtalanságokkal teli gazdasági és társadalmi helyzetképe mennyire egyedi a történelemben, és korábban létezett-e ilyen a múltban. Kampfner arra vállalkozik, hogy történelmi példák alapján helyezi nyugvópontra ezeket a kérdéseket.

A válaszhoz a könyv két fő fejezeten keresztül vezet el bennünket. Az első terjedelmesebb, és régi korokkal foglalkozik. A történelmi időutazás ezen szelete az ókori Rómából indul, és a normann hódítások, a Mali Királyság, a firenzei bankárok és a nagy európai árukereskedők bemutatásáig terjed. Ebben a szerző egy vagy két történelmi személyiséget állít elénk, és megmutatja mindazt, ami összeköti az adott kor gazdagjait a későbbi századok hasonló figuráival. Amíg egyes fejezetek csak egyetlen személyre koncentrálnak, mások többet is bemutatnak. Teszik ezt azért, hogy megismertessék az olvasóval a kortársakat és majdnem-kortársakat, vagy összehasonlítsanak valakit egy másik évezredben élt gazdaggal. A második, korunkról szóló fejezetek viszont csoportokat (sejkek, oligarchák, bankárok etc.) mutatnak be.

Kampfner könyvében rámutat, hogy az ókortól napjainkig, a stabilitástól az ön-hittség és a hanyatlás korszakáig jóval több közös vonás fedezhető fel a gazdagokban, mint gondolnánk. A szerző felteszi a kérdést, hogy hogyan gazdagodnak meg az emberek. A válasz pedig rendkívül sokszínű. Tisztességes és becsületes eszközökkel, üzleti vállalkozásokkal, eltulajdonlás vagy öröklés révén, piacokat teremtenek és manipulálják azokat, legyőzik vagy felszámolják a konkurenciát, befolyást szereznek vagy vásárolnak a politikai, kulturális és a társadalmi elit bizonyos köreiben. Az egyes fejezetek tehát különböző történeteket tartalmaznak arról, hogy a bennük szereplők miképpen szereztek a pénzt, hogyan költötték el, és hogyan teremtették meg és alakították a hírnevüket. Ezen mozaikok segítségével koruk társadalmát, illetve a gazdaságra történő saját reagálásukat is megismerhetjük.

A Kampfner által kínált utazás során arra ébredhet rá az olvasó, hogy ha gazdagokról van szó, akkor a történelem nagyon is hajlamos megismételni önmagát: ami az utóbbi néhány, eseménydús és zűrzavaros évben történt, az egyáltalán nem valamiféle korszpecifikus különlegesség. Kampfner a saját értelmezésében továbbá rámutat: mindig a gazdagok győznek. „Ha a történelemnek van egyáltalán tanulsága, akkor az mindenképpen jól illusztrálja, hogy miközben egyes vagyonok eltűnnek és dinasztikák kihalnak, a szupergazdagok nemcsak abban ügyesek, hogy a gazdasági és politikai hatalmukat megőrzik, hanem még a jó hírnevet is tisztára mosásák. Nem számít, hogy miképpen szereztek a pénzt, olyan imázst teremtettek maguknak, amely a megérdemelnél kedvezőbb képet őriz meg róluk.” (29–30.)

A *Gazdagok* című könyvben egy érdekes utazás szerint történik tudományos tényfeltárás úgy, hogy közben az olvasó könnyed és olvasmányos formában követhet egy következetes gondolatmenetet. A téma iránt komolyabban is érdeklődők számára a munka végén jegyzetek, bibliográfia és névmutató is szerepel. John Kampfner könyve voltaképpen azok számára ajánlható, akik a Stiglitz és Piketty által is feltárt tendenciák mögé szeretnének nézni, továbbá el kívánnak tekinteni az országok szintjén mozgó elemzésektől. Az olvasó arról kaphat képet, hogy hogyan szerezhetett az adott kor embere tekintélyes vagyont, és mire használta a gazdagságát. (*Partvonal*)

PÁSZTOR SZABOLCS

A nagy zöld táska

SZILASI LÁSZLÓ: *A HARMADIK HÍD*

Hogyan lesz valaki hajléktalan? Hogyan lehet túlélni akár éveket az utcán? Van-e visszaút a polgári életbe? Szilasi László regénye a második kérdés körül forog, az elsővel csak néhány mondat erejéig, a harmadikkal érintőlegesen foglalkozik. A regény úgy ábrázolja a hajléktalanságot, mint egy választható és legitim életformát. Azoknak az embereknek az életformája lehet ez, akik nem szeretnének a munka és a pénz körül keringő kapitalista rend részei lenni, akik többre tartják a szabadságukat és a függetlenségüket, mint a létbiztonságot és az ehhez a biztonsághoz